Kernavė old town site

Investigations were conducted on private plots in the town of Kernavė in 2014. A cultural layer, archaeological objects, and finds were discovered on the plots at Ruseckų St. 7 and Kerniaus St. (Fig. 1). 6. A 1 m^2 test pit and an 18x1 trench were excavated at Ruseckų St. 7. A 14th-century cultural layer was discovered and under it, 12 objects: pits and building contours. 14th-century finds were discovered in the layer and in the objects (Fig. 2). Four trenches (a total of 47 m^2) were excavated at Kerniaus St. 6. A 14th–20th-century cultural layer and 18 sunken objects dating to the 14th century were discovered in trenches 1 and 2, the remains of a 17th–20th-century cultural layer in trench 3.

KLAIPĖDA

Darius Balsas

Atgimimo aikštė

2014 m. rugsėjo–spalio mėnesiais Klaipėdoje, Atgimimo aikštėje atlikti žvalgomieji tyrimai. Rengiamas šios vietos detalusis planas, kuriuo siekiama suformuoti užstatymą remiantis čia buvusiu istoriniu užstatymu ir įamžinti buvusį istorinį gatvės tinklą.

Atgimimo aikštės teritorija miestui atiteko dar XVI a. pabaigoje ir šį naują rajoną pradėta vadinti Krūmamiesčiu. 1730 m. Krūmamiestyje buvo 36 sodybos, šio priemiesčio teritorija užėmė plotą, esantį tarp Danės ir dabartinių S. Šimkaus, S. Daukanto, K. Donelaičio gatvių. 1756 m. Septynerių metų karo metu, gresiant rusų kariuomenės antpuoliui, Krūmamiestis buvo sudegintas. Iki XVIII a. vidurio kartografinėje medžiagoje buvęs užstatymas ir gatvių tinklas vaizduojamas labai schemiškai. Pagrindiniai ikikarinio užstatymo akcentai turėjo pradėti formuotis XIX a. I pusėje, o galutinai susiformavo po Didžiojo 1854 m. gaisro. Tirtoje vietoje buvusį ikikarinį gatvių tinklą sudarė buvusios Didžioji Biržos (*Große Börsenstraße*), Mažoji Biržos *(Kleine Börsenstraße)*, Luizės (*Luisen straße*, dabartinė Danės gatvė) ir Palangos (*Polangen straße*, buvusi dabartinės Atgimimo aikštės PV dalyje) gatvės. Šių gatvių apsuptyje dominavo vieno, dviejų, trijų aukštų gyvenamieji namai, išsiskyrė Biržos pastatas ir Gaisrinė. II Pasaulinio karo metu teritorija apie dabartinę Atgimimo aikštę smarkiai nukentėjo, buvo sugriauta didesnė dalis čia stovėjusių statinių. Po karo išvalius likusius griuvėsius, buvusios Didžiosios Biržos gatvės vietoje ištiesintos ir sujungtos dabartinės Tiltų ir H. Manto gatvės, panaikinta buvusi Mažoji Biržos gatvė. 1981 m. žengtas paskutinis žingsnis, po kurio Atgimimo aikštė įgavo dabartinį vaizdą. Tuo metu buvo suprojektuota Lenino aikštė ir nugriovus po karo likusius pastatus pastatytas Klaipėdos viešbutis.

Dabartinės Atgimimo aikštės aplinkoje ankstesnių archeologinių tyrimų metu fiksuoti daugiausia XVIII a. pabaigos – XIX a. datuojami kultūriniai sluoksniai. Tuo tarpu XVI a. pabaigos – XVII a. Krūmamiesčio kultūra dar nėra aiški.

2014 m. tyrimų metu 1 ha plote buvo ištirtos viena 20x1 m dydžio (1), trys 10x2 m dydžio (2–4) ir keturios 5x1 m dydžio perkasos (5–8). Iš viso ištirtas bendras 100 m^2 plotas (1 pav.).

Perkasa 1 tirta buvusios Mažosios Biržos gatvės, kirtusios dabartinę Atgimimo aikštę, vietoje. Perkasos vieta, siekiant nustatyti buvusios gatvės plotį ir pastatų stovėjusių abipus jos išorines sienas, pasirinkta sugretinus dabartinį

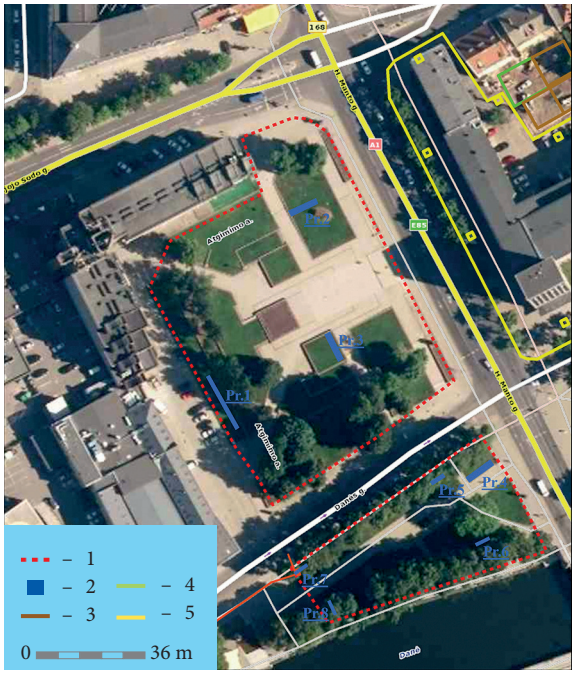

1 pav. Perkasų vietos Atgimimo aikštėje Klaipėdoje:
1 – tyrimų vieta; 2 – perkasų vieta ir numeris;
3 – 2011 m. tyrimų vieta (M. Mockus);
4 – 2012 m. tyrimų vieta (D. Balsas);
5 – 2014 m. tyrimų vieta (M. Petkus). D. Balso brėž.

Fig. 1. Trench locations in Atgimimo square, Klaipėda.
1 – investigation site; 2 – trench site and number;
3 – location investigated in 2011 (M. Mockus);
4 – location investigated in 2012 (D. Balsas);
5 – location investigated in 2014 (M. Petkus).

ir istorinį 1942 m. Klaipėdos miesto planus. Perkasos vietoje nuėmus iki 40 cm storio velėnos ir paviršinio dirvožemio sluoksnį, fiksuotas plonas, iki 5–10 cm storio stambių griuvenų ir 10–15 cm storio pilko žvyro sluoksnis. Vidutiniškai 50–80 cm gylyje perkasoje atidengtos akmens ir plytų mūro konstrukcijos, kurias galima sieti su XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje stovėjusiais pastatais. Perkasos ŠV dalyje aptikta 0,9x1,1 m dydžio suardyto pastato pamatinių akmenų koncentracija. Akmenų dydžiai siekė nuo 15x10x8 iki 40x35x20 cm, skiedinio tarp akmenų nepastebėta. Perkasos centrinėje dalyje atidengtas 70x65 cm dydžio suardyto pamato fragmentas, PR dalyje aptiktas pastato *pamatas*, kuris kerta perkasą ŠR–PV kryptimi, kas sąlyginai atitinka turimą XVIII a. istorinį užstatymo planą. Pamatas yra apie 50 cm pločio, 20 cm aukščio, sudėtas iš nuo 19x9x7 iki 25x20x15 cm dydžio akmenų, rištas kalkių skiediniu. Apie 4 m į PR atidengta plytų mūro konstrukcija – pastato pamatas. Pamatas sudėtas iš 25x12x7 cm dydžio plytų, rištas cemento skiediniu. Pamato plotis – 15 cm, aukštis – 60 cm. Pastarojo pamato vietą sunku susieti su turimais kartografiniais duomenimis. Pirminiai rezultatai rodo, kad tai ne ankstesnės nei XX a. pradžios statybos statinys.

Giliau tirtas iki 40 m storio niveliacinio smulkaus gelsvo smėlio sluoksnis. Po juo fiksuoti horizontaliai susisluoksniavę pilko ir rusvo priesmėlio sluoksniai, kurie tęsiasi iki 1,9–2 m gylio. Po šiais sluoksniais pasiektas apie 10 cm storio juodų durpių sluoksnis. Šiuose sluoksniuose rasta molinių glazūruotų indų šukių, kaolino pypkučių kotelių, plokštinių koklių, dengtų juoda glazūra, odinių dirbinių fragmentų ir gyvulių kaulų. Radiniai datuojami XVII a. pabaiga – XVIII a. Giliau fiksuotas pilko dumblingo smėlio su smulkiomis plytų duženomis sluoksnio paviršius. Pastarasis sluoksnis tęsiasi iki 3,4 m gylio.

Perkasa 2 tirta Atgimimo aikštės Š dalyje, siekiant nustatyti Didžiosios Biržos gatvės ŠV kraštą ir šalia stovėjusio pastato (buvęs adresas Didžiosios Biržos g. 10) išorinę R sieną. Nuėmus velėnos sluoksnį, perkasos ŠR ir PV dalyse fiksuotas iki 1 m storio atvežtinio grunto sluoksnis. Spėjama, kad šis sluoksnis buvo suformuotas pokaryje pertvarkant dabartinės Atgimimo aikš-

tės teritoriją. Centrinėje perkasos dalyje fiksuota iki 7 m pločio ir iki 1,9 m gylio duobė, kurioje aptikti suversti dideli iki 5cm akmenys bei betono gabalai. Šalia duobės aptikta ŠV–PR kryptimi besitęsiančių akmenų eilė – galbūt apardyto *pamato* fragmentas. Pamato akmenys yra nuo 25x23x12 iki 56x30x25 cm dydžio, tačiau dėl mažo tyrimo ploto ir fiksuotų suardymų šios, kaip spėjama, pamatų eilės dar negalima susieti su turimais istoriniais planais.

Giliau ŠR ir PV perkasos dalyse fiksuotas apie 60–90 cm storio melsvo molio sluoksnis, po juo 40–60 cm storio gelsvo ir pilkšvo smėlio sluoksniai. 2,4 m gylyje pasiektas pilko priesmėlio su smulkiomis plytų duženomis sluoksnis, kuris tęsiasi iki 3–3,4 m gylio. Perkasoje fiksuotos XX a. komunikacijos bei jas klojant suformuoti perkasimai iki 2,4 m gylio perkasos PV dalyje bei atitinkamai 1,3 ir 2,9 m gyliuose perkasos ŠR dalyje.

Perkasa 3 ištirta aikštės centrinėje dalyje, siekiant nustatyti buvusią Didžiosios Biržos ir Mažosios Biržos gatvių sankryžos vietą bei šalia stovėjusio pastato (buvęs adresas Didžiosios Biržos g. 13) ŠV dalį. Tirtoje vietoje fiksuoti iki 3 m storio XX a. II pusės niveliaciniai sluoksniai (reikia pastebėti, kad tirta vieta yra suformuotoje terasoje, kurios paviršiaus altitudė yra vidutiniškai H_{abs} 4,80 m, o palyginimui perkasos 1 altitudė yra apie H_{abs} 3,10 m) bei tiriamoje vietoje išskirti du XX a. II pusės dabartinės Atgimimo aikštės formavimo etapai. Maždaug 1,2–1,35 m gylyje atidengtas 10–45 cm storio gelsvo smėlio sluoksnis, kuris žymi XX a. 6–7 dešimtmečių aikštės paviršiaus lygmenį, o po juo identifikuotas pokaryje supilti iki 1,5 m storio supiltinio dirvožemio ir pilko priesmėlio sluoksniai. Juose rasta pavienių radinių – glazūruotų puodų šukių, tašytų buvusio grindinio akmenų, šaligatvio trinkelių, bei TSRS 1955 m. 10 kapeikų nominalo moneta. Maždaug 2,7 m gylyje pasiektas stambių griuvenų paviršius, kuris suformuotas pokariu čia stovėjusių pastatų šalinimo darbų metu. Centrinėje perkasos dalyje aptiktas apardyto apie 95 cm pločio *pamato* fragmentas. Pamatas tęsiasi ŠR–PV kryptimi, sudėtas iš nuo 15x12x9 iki 30x25x20 cm dydžio akmenų, rištas cemento skiediniu. Pirminiais duomenimis – tai buvusių Mažosios Biržos ir Didžiosios Biržos gatvių sankirtoje stovėjusio

2 pav. XVIII a. grindinio fragmentai perkasoje 4, 1,55–2,3 m gylyje. D. Balso nuotr.

Fig. 2. Fragments of 18th-century paving in trench 4.

3 pav. Koklio fragmentai iš perkasos 4, 2,2–2,4 m gylyje. D. Balso nuotr.

Fig. 3. Stove tile fragments from trench 4.

pastato pamatas. Tolesni tyrimai perkasoje laikantis darbo saugos reikalavimų nebuvo tęsiami (vidutinis gylis buvo apie 3 m nuo esamo žemės paviršiaus, o perkasos kraštai sudaryti iš lakaus supiltinio grunto, kuris buvo supiltas formuojant terasą).

Perkasa 4 ištirta siekiant nustatyti buvusios Didžiosios Biržos gatvės ŠR kraštą ir pastato PV išorinę sieną (buvęs adresas Didžiosios Biržos g. 11). Perkasos vietoje nuėmus velėną ir iki 45–60 cm storio suvežtinio dirvožemio sluoksnius, atidengtas pilko smėlio sluoksnio paviršius bei perkasos ŠR dalyje aptiktas plytų mūro fragmentas – pastato (buvęs adresas Didžiosios Biržos g. 11) išorinės *sienos* dalis. Siena, kuri tęsiasi ŠV–PR kryptimi, yra iki 35 cm pločio ir 70 cm aukščio. Ją sudaro šešios 23x11x 5 cm dydžio plytų eilės, po kuriomis yra iki 35 cm aukščio akmeninis pamatas. Mūras rištas cemento skiediniu (2 pav.). Ties pastato pamatų vidine dalimi (vidutiniškai 1,3–1,4 m gylyje) atidengtas akmeninis grindinys, kurį sudaro nuo 15x10 iki 30x25 cm dydžio netašyti akmenys. Dėl mažo tiriamo ploto galima pateikti tik prielaidas, kad atidengtas grindinys – tai išgrįstų rūsio grindų fragmentas arba jis žymi prieš pastato statybą buvusį gatvės grindinį.

Apie 35 cm į PV nuo pastato (buvęs adresas Didžiosios Biržos g. 11) sienos atsidengė 30x25x10 cm dydžio molinių blokelių ir 26x12x 6 cm dydžio molinių plytų eilė, kurios paskirtis ir sąsajos su pastatu nepavyko nustatyti. Žemiau jos aptiktas kanalizacijos vamzdis, kuris buvo įmūrytas į pastato (buvęs adresas Didžiosios Biržos g. 11) sieną.

Į PV nuo pastato (buvęs adresas Didžiosios Biržos g. 11) sienos bei plytų ir molinių blokelių eilės iki vidutiniškai 2,3 m gylio jokių archeologinių struktūrų neaptikta, išskyrus XX a. komunikacijų perkasimus. Perkasimų vietoje 70 cm gylyje aptikta 1827 m. 4 pfeningų nominalo Vokietijos moneta. 2,2–2,3 m gylyje atidengti tiesiant komunikacijas apardyti buvusio gatvės grindinio fragmentai. Grindinys sudėtas iš nedidelių, nuo 7x5 iki 20x11 cm dydžio, netašytų akmenų ir datuojamas XVIII a. Siekiant nesuardyti aptikto grindinio, giliau perkasoje gilintasi tik 3x1 m plote. Minėtame plote toliau fiksuotas apie 50 cm storio pilkos žemės su smulkiomis griuvenomis ir apie 40 cm storio juodos durpingos žemės sluoksniai, kuriuose rasta archeologinių radinių (plokštinių koklių dengtų žalia glazūra, puodų šukių, kaolino pypkių kotelių ir gyvulių kaulų) (3 pav.). Ties PV sienele vidutiniškai 2,5 m gylyje atidengta medinė keturkampio skerspjūvio tašyta sija, kurios paskirtis dėl mažo tiriamo ploto nenustatyta. Minėto sluoksnio archeologiniai radiniai būdingi XVII a. vidurio bei II pusės Klaipėdos materialinei kultūrai.

Perkasos 5–8 tirtos, siekiant nustatyti buvusios XIX a. II pusės Biržos pastato kraštus ir

4 pav. Biržos pastato liekanos perkasoje 5, 50–70 cm gylyje. D. Balso nuotr.

Fig. 4. The remains of the Stock Exchange building in trench 5.

kampus. ***Perkasoje 5***, 65–70 cm gylyje fiksuota Biržos pastato Š krašto pamato ir sienos dalis. Siena sumūryta iš 30x15x7 cm dydžio plytų, rišta cemento skiediniu. Pamato viršutinė dalis betonuota ir išlyginta (šio pamato dydis liko nenustatytas siekiant išsaugoti jo gretimybėje esančias struktūras, t. y. plytų sieną bei grindinį, o perkasa nepraplėsta dėl gretimybėje augančių medžių.). Į PV nuo pamato atidengtas akmeninis grindinys, sudėtas iš nuo 4x3 iki 15x10 cm dydžio netašytų akmenų. Grindinio vienalaikiškumas su Biržos pastato pamatais yra akivaizdus. Sugretinus turimus kartografinius planus perkasos 5 vietoje buvo tikimasi aptikti Biržos pastato išorinę sieną, tačiau aptiktas grindinys yra pastato vidinėje dalyje (4 pav.). Esamų fragmentiškų duomenų pagrindu galima spėti, kad šioje vietoje galėjo būti įrengtas arkinis praėjimas, kurio analogas yra pastatas Tiltų g. 1.

Perkasoje 6, 80 cm gylyje atidengta pamato dalis, kuri susieta su Biržos pastato R siena (5 pav.). Pamatas yra 75 cm pločio, sumūrytas iš skaldytų nuo 30x20 iki 60x40 cm dydžio akmenų, rištas cemento skiediniu. Pamatas įgilintas iki 2,3 m gylio nuo dabartinio žemės paviršiaus. Spėjamoje pastato vidinėje dalyje fiksuotas iki 70 cm storio niveliacinis užpildas su skiedinio trupiniais ir statybinėmis griuvenomis. Išorinėje dalyje fiksuotas iki 50 cm storio statybinis griuvenų horizontas, kuriame preparuotos stambesnės raudono molio plytų duženos. Tiek pamato išorinėje, tiek vidinėje dalyse po statybiniais griuvenų horizontais toliau yra iki 90 cm storio pilkos žemės ir apie 60 cm storio juodo dumblingo smėlio sluoksniai.

Perkasoje 7, 55 cm gylyje fiksuota, kaip spėjama, Biržos pastato apie 60 cm pločio, sudėta iš 24x13x6 cm dydžio plytų, rišta cemento skiediniu sienos V dalis. Siena apardyta tiesiant XX a. komunikacijas. Kiek netikėtai sienos kampas ir tęsinys užfiksuotas ties perkasos ŠR dalimi

kaip einantis Žvejo skulptūros link ir ši aplinkybė nesutampa su spėjama Biržos pastato vieta, pažymėta pagal turimus kartografinius šaltinius. Likusioje perkasos dalyje fiksuoti vien judinti ir suformuoti tiesiant komunikacijas XX a. sluoksniai.

Perkasoje 8, 80 cm gylyje atidengtas 60 cm pločio Biržos pastato P sienos pamato dalis. Pamatas sudėtas iš 24x13x6 cm dydžio plytų, rištas cemento skiediniu. Likusioje perkasos dalyje fiksuotas 0,9–1,4 m storio griuvenų sluoksnis su stambiomis suardytų betoninių grindų dalimis. Išplėsti perkasų ir detaliau nustatyti buvusio Biržos pastato pamatų apimtis ir kampus nepavyko dėl augančių medžių ir nutiestų komunikacijų.

Apibendrinant 2014 m. tyrimų rezultatus teigtina, kad po iki 2 m storio XX a. menkaverčiais judinto bei atvežtinio grunto sluoksniais yra išlikę XVII–XVIII a. archeologiniai Krūmamiesčio sluoksniai. Žvalgomųjų tyrimų metu fiksuoti apardyti pamatai bei grindinių fragmentai menkai siejasi su turima kartografine medžiaga. Tai gali būti aiškinama tuo, kad kartografinėje medžiagoje pastebima užstatymo kaita XVIII, XIX bei XX a. Pastatai statyti toje pačioje dabartinės Atgimimo aikštės teritorijoje ir naujai statytų pastatų pamatai persidengia su ankstesnės statybos pamatais. Biržos pastatas žvalgomaisiais tyrimais lokalizuotas, tačiau archeologinių tyrimų metu perkasoje 5 aptiktas esantis pastato viduje grindinys (kaip spėjama arkinio praėjimo vieta) ar mūro sienos tęsinys, išeinantis už spėjamo Biržos pastato ribų (perkasa 7), žymi sudėtingą buvusio Biržos pastato architektūrą. Buvusių gatvių vietos tirtose perkasose menkai išlikusios. Aiškių požymių, leidžiančių įvardinti gatvių vietas, jų pločius ar jų įrengimą neaptikta. Žvalgomųjų tyrimų metu surasti vien buvusių gatvių elementai bei jų išgrindimui naudotos detalės: tašyti ir netašyti grindinio akmenys, akmeninės ir betoninės šaligatvio plytelės. Pirminiais duomenimis teigtina, kad dabartinės Atgimimo aikštės teritorijoje buvusios struktūros pokaryje buvo stipriai pažeistos šalinant griuvėsius, o tinkamos statybinės medžiagos išvežtos antriniam panaudojimui.

5 pav. Biržos pastato pamato fragmentas perkasoje 6, 0,9–2,3 m gylyje iš PV. D. Balso nuotr.

Fig. 5. A foundation fragment of the Stock Exchange building in trench 6.

Atgimimo Square

In 2014, a field evaluation was conducted Klaipėda's Atgimimo square. Eight trenches (a total of 100 m^2) were excavated in roughly 1 ha (Fig. 1). A detailed plan, which seeks to provide information about development on the basis of former historical development and to commemorate the former historical street network, is being prepared for the investigated location. This part of the old town is known in historical sources from the late 16th century, but the main prewar development accents began to form in the first half of the 19th century and acquired their final form after the Great Fire of 1854. During the Second World War the investigated area was severely damaged. In 1981 plans were made to create Lenin Square on the grounds of Atgimimo square and the Klaipėda hotel buildings that had survived the war were demolished.

Cultural layers mostly datable to the late 18th–19th centuries were recorded during earlier investigations in the vicinity of present-day Atgimimo square (Figs. 2, 3). Meanwhile the late 16th–17th-century culture of Krūmamiestis is still not clear.

Partially disturbed foundations and paving fragments poorly linked with the available cartographic material were recorded during the evaluation. This can be explained by the fact that changes in the plot's development in the 18th, 19th, and 20th centuries are noticeable in the cartographic material. The buildings were erected in the same places in present-day Atgimimo square and the foundations of newly constructed buildings covered the foundations of earlier ones. The location of the Stock Exchange building that stood on Atgimimo Square was identified, but additional excavations need to be conducted in order to determine its size and form (Figs. 4, 5). The street structures that existed in the excavated areas survived poorly. No clear signs were discovered that would allow the locations, widths, or construction of the streets to be identified. Only elements of the former streets and items used in paving them were found: worked and unworked paving stones as well as stone and concrete footpath pavers. Owing to the small investigation area, the 17th–18th-century cultural layers of Krūmamiestis, a suburb of Klaipėda, were recorded only in places.

Darius Balsas

J. Zauerveino gatvė 16

Klaipėdos miesto istorinės dalies, vadinamos Naujamiesčiu (UK 22012), teritorijoje, 5715 m^2 dydžio sklype J. Zauerveino g. 16, rekonstruojamo pastato aplinkoje 2014 m. atlikti žvalgomieji tyrimai. Jų metu ištirti aštuoni 2x1 m dydžio šurfai ir vienas 2x2 m dydžio šurfas – bendras 20 m^2 plotas.

J. Zauerveino g. 16 sklypas yra istoriniame Vitės priemiestyje, kuris rašytiniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas 1437 m. XVI a. viduryje šioje vietoje minimi jau du žvejų kaimai: Didžioji ir Mažoji Vitė. XVII a. Klaipėdos krašto žemėlapyje Mažoji Vitė pavaizduota dabartinėje UAB „Klasco" teritorijoje, o Didžioji Vitė – arčiau Danės upės. Didžioji ir Mažoji Vitės prie Klaipėdos miesto buvo prijungtos 1856 m. Iki II Pasaulinio karo Vitės priemiesčio kvartaluose gatvių tinklas šiek tiek skyrėsi nuo dabartinio. Tirto sklypo teritorijoje 1923 m. Klaipėdos miesto plane pažymėti 6 pastatai su ūkiniais pastatais. Taip pat minėtame plane galime matyti, jog dabartinė Levandrų gatvė turėjo tęsinį, kuris ėjo per dabartinio J. Zauerveino g. 16 sklypo Š ir ŠV dalis, įsuk-